

TATIANA SINIAWSKA-SUJKOWSKA

GRAMATYCZNA STYLISTYKA PORÓWNAWCZA
JAKO PODSTAWA METODOLOGICZNA
W NAUCZANIU PRZEKŁADU
TEKSTÓW SPECJALISTYCZNYCH

Jednym z nadrzędnych celów nauczania dowolnego języka obcego jest kształtowanie u uczących się kompetencji zarówno odbioru, jak i generowania tekstów: umiejętności tworzenia tekstów poprawnych pod względem leksykalnym i gramatycznym zgodnie z wymaganiami stylistycznymi tego czy innego dyskursu (naukowego, prawno-prawniczego, ekonomicznego, technicznego i in.). Umiejętność ta staje się wręcz nieoceniona w sytuacji przekładu specjalistycznego, przede w wszystkim przy tłumaczeniu na język obcy. Aspektom stylistycznym w teorii przekładu specjalistycznego poświęca się za mało uwagi. Świadczą o tym zarówno opracowania naukowo-dydaktyczne z zakresu translatoryki specjalistycznej, które w większości skupiają się na problemach terminologicznych¹, jak i prace studentów (w tym wypadku – pra-

Dr TATIANA SINIAWSKA-SUJKOWSKA – adiunkt w Katedrze Językoznawstwa Wschodniosłowiańskiego i Translatoryki, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej UG; adres do korespondencji: ul. W. Stwosza 51, 80-308 Gdańsk; e-mail: tatsin@tlen.pl

¹ Wydaje się, że sprowadzanie specyfiki tekstów specjalistycznych jedynie do problemów terminologicznych redukuje złożoność materii do warstwy zaledwie leksykalnej, a przecież teksty specjalistyczne, jeśli postrzega się je jako reprezentanty odpowiednich dyskursów, to, jak mówi J. Stiepanow (Ю.С. Степанов. *Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности*, w: *Язык и наука конца 20 века*, ред. Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкина и др., Москва: Российский государственный гуманитарный университет 1995, s. 44) – „odrębna gramatyka, odrębne słownictwo, odrębne zasady doboru słów i składni, odrębna semantyka”. Zresztą, jeśli spojrzymy na wymienione w jednym z artykułów B. Kielar (*TS w układzie mię-*

ce studentów rusycystyki, wykonywane w ramach przedmiotu *Przekład specjalistyczny*), które bardzo często cechują się poprawnością leksykalną i gramatyczną, lecz brzmią nienaturalnie. A przecież naturalność brzmienia przekładu jest jedną z najważniejszych – obok wierności i adekwatności – cech dobrego przekładu. Dowodzi tego między innymi rosyjska badaczka M.W. Umierowa, opisująca lingwistyczny status tekstów przekładów, zaznaczając, że

nietłumaczone teksty w języku rosyjskim są odbierane przez natywnych użytkowników języka rosyjskiego jako brzmiące przyjemniej i posiadające większą moc perswazyjną (bardziej przekonujące) – w odróżnieniu od tekstów będących przekładami. Badania tłumaczonych i oryginalnych tekstów w języku rosyjskim pod kątem ich zrozumiałości dowiodły, że rosyjskojęzyczny odbiorca wyciąga więcej informacji z oryginalnego tekstu, stworzonego w języku rosyjskim. I czyni to tym szybciej, i przychodzi mu to tym łatwiej, jeśli tekst nie jest tłumaczeniem ani z angielskiego, ani z niemieckiego².

Nie ogranicza się to, rzecz jasna, tylko do przekładów z języków angielskiego i niemieckiego na język rosyjski. Podobne badania wykonaliśmy dla tekstów naukowych³, tezę tę potwierdza też wstępna analiza wybranych fragmentów z rosyjskiego tłumaczenia polskiego Kodeksu Karnego, por.: „Art. 7. § 2. Zbrodnią jest czyn zabroniony, zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą” (KKRP) – „Тяжкое преступление – это запрещенное деяние, за которое предусмотрено наказание ли-

dzynarodowej komunikacji zawodowej (na przykładzie tłumaczenia tekstów prawnych, w: Języki specjalistyczne 3. Lingwistyczna identyfikacja tekstów specjalistycznych, red. B.Z. Kielar, S. Grucza, Warszawa: KJS 2003, s. 132-133) „miejsca problemowe” w przekładzie specjalistycznym (konkretnie mowa o przekładzie prawno-prawniczym) i proponowane przez autorkę sposoby ich przekładu, to zobaczymy, że terminy są jednym z sześciu innych problemów, obok „wyrażania nakazowego charakteru przepisów jako dyrektyw”, „rutynowych zwrotów”, „oznakowania przepisów”, „budowy tekstu ustawy”. Czyli równie istotne są kwestie formalne i gramatyczne, przy czym te ostatnie, zgodnie z sugestią badaczki, należałoby rozwiązywać z pomocą „par odpowiedników funkcjonalnych w postaci właściwej formy grupy czasownikowej” (tamże). Co więcej, dalej B. Kielar mówi również, że w poszczególnych przepisach „należy wyrażać sens tekstu j1 przy użyciu środków gramatycznych i leksykalnych j2” (tamże). Mowa tu niewątpliwie o tezie poprawności gramatycznej (w tym składniowej) tekstu docelowego, która ma mu zapewnić naturalne brzmienie.

² M.W. УМЕРОВА, *Лингвистический статус языка переводов*, Дисс. канд. филол. Наук, Москва: МГЛУ 2003, s. 142-143. Tu i dalej tłumaczenia rosyjskojęzycznych źródeł są mojego autorstwa.

³ ZOB. T. SINIAWSKA-SUJKOWSKA, *Polszczyzna w przekładzie rosyjskiego tekstu naukowego: studium przypadku. Implikacje dla teorii przekładu specjalistycznego*, w: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. A. Pstyga, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2013 (w druku).

шением свободы на срок не менее 3 лет либо более строгое наказание” (УКРП). „Art. 18. § 3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji” (KKRP) – „Подлежит ответственности за пособничество тот, кто, имея намерение, чтобы другое лицо исполнило запрещенное деяние, своим поведением облегчает его совершение, в особенности, предоставляя орудия, транспортные средства, давая советы или предоставляя информацию” (УКРП).

W obu przytoczonych przykładach obserwujemy kalkowanie polskich konstrukcji składniowych, przy czym jeśli w pierwszym wykorzystano dosyć rzadką, ale poprawną konstrukcję gramatyczną (por. częstszą *Тяжким преступлением считается...*), to w drugim zastosowana konstrukcja jest niepoprawna pod względem składniowym (*тот, кто, имея намерение, чтобы другое лицо исполнило*).

W wyniku obserwacji języka przekładów w translatoryce pojawił się termin *trzeci język, trzeci kod* (ang. *translationese*) na określenie nienaturalnie brzmiących w języku obcym przekładów⁴. Wielu badaczy zajęło się poszukiwaniem tak zwanych uniwersaliów translatorycznych – szczególnych cech tekstów przetłumaczonych, które wyróżniają je na tle tekstów oryginalnych i poniekąd stanowią barierę dla osiągnięcia naturalności brzmienia tekstu przekładu. Za Ł. Biel przytoczę w tym miejscu listę potencjalnych uniwersaliów: eksplicytacja – tendencję tłumaczy do precyzowania znaczenia, które w tekście źródłowym jest *implicite*; uproszczenie przekazu tekstu źródłowego lub jego języka oraz eliminowanie wieloznaczności; normalizacja, konwencjonalizacja, standaryzacja: tendencja do przesadnego odzwierciedlenia typowych cech języka docelowego; spłaszczenie (ang. *levelling-out*): tłumaczenia są mniej idiosynkratyczne i bardziej podobne do siebie niż oryginały; nietypowe i mniej stabilne kolokacje; niedoreprezentację jednostek unikalnych⁵.

Jeśli w wypadku wierności i adekwatności już mniej więcej wiemy, jak należy się zachowywać z tymi lub innymi jednostkami przekładu, by je – wierność i adekwatność – osiągnąć (dość szczegółowo opracowane są strategie i techniki tłumaczenia terminologii specjalistycznej, strategie i techniki

⁴ Ł. BIEL, *Jakość przekładu prawnego i prawniczego w świetle normy europejskiej PN-EN 15038 oraz hipotezy uniwersaliów translatorycznych*, „Rocznik przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu” 6(2011), s. 20.

⁵ Ł. BIEL, *Translatoryka korpusowa*, „Rocznik przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu” 10(2015), s. 33.

przekładu nazw własnych, strategię i techniki transferu jednostek formalnych), to w wypadku naturalności brzmienia tekstu przekładu nie znajdziemy w opracowaniach naukowych, również w tych dotyczących uniwersaliów translatorycznych, odpowiedzi na pytanie o to, która jednostka przekładu – w wypadku zastosowania odpowiednich taktyk i strategii – mogłaby zapewnić naturalność brzmienia przekładu.

Wydaje się, że odpowiedzi na to pytanie translatoryka specjalistyczna powinna szukać wśród osiągnięć funkcjonalnej gramatyki i stylistyki tekstu, przede wszystkim zaś w teorii pól i kategorii funkcjonalno-semantycznych i tekstowych.

Źródeł podejścia kategorialnego w tekstystylistyce należy poszukiwać w gramatyce funkcjonalnej, zwłaszcza w teorii kategorii i pól funkcjonalno-semantycznych (PFS) A.W. Bondarko, który z kolei czerpał inspirację z badań nad kategoriami pojęciowymi, zapoczątkowanymi przez O. Jespersena i rozwijanymi na gruncie rosyjskim przez I.I. Mieszczaninowa. W przeciwieństwie do tradycyjnych opisów gramatycznych w teorii Bondarko stosuje się podejście „od funkcji ku środkom”, czyli dla pewnego rodzaju semantyki gramatycznej poszukuje się pochodzących z różnych poziomów języka środków jej wyrażania, które tworzą pola funkcjonalno-semantyczne. Innymi słowy – PFS jako system środków z różnych poziomów języka współdziałających na podstawie wspólnej dla nich funkcji opiera się na pewnej kategorii semantycznej, która jest postrzegana jako pole mające centrum i peryferie⁶.

Zwrócenie się ku semantyce gramatycznej w jej odniesieniu do sensu wypowiedzi, które znalazło odzwierciedlenie m.in. w opracowaniu teorii PFS, umożliwiło oderwanie się i wyjście poza gramatykę i poza kategorie *stricte* gramatyczne oraz zainspirowało podobnego typu badania w lingwistyce kognitywnej, stylistyce i lingwistyce tekstu, które pochwyliły ideę kategorii, zastosowały ją w ramach własnych metodologii i dostosowały do własnych obiektów badań. I tak, dla przykładu, stylistyka tekstu, po płynnym wejściu w latach osiemdziesiątych XX w. do paradygmatu dyskursywno-tekstowego, również zwróciła się ku kategoriom tekstowym, za prototypy których można uznać tzw. cechy stylowe. Przez cechy stylowe rozumiano właściwości tego czy innego stylu, tworzone przez szereg jednostek językowych i uwarunko-

⁶ А.В. БОНДАРКО, *Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии*, Ленинград: Наука 1983, s. 40.

wane systemowością odpowiedniego stylu⁷. Styl naukowy na przykład charakteryzuje się abstrakcyjnością (*отвлеченность*), uogólnianiem (*обобщенность*), logicznością (*логичность*), precyzją (*точность*), brakiem środków emocjonalno-ekspresywnych (*сухость и строгость*) i in. Stylowi urzędowemu właściwe są obiektywność (*объективность*), bezosobowość (*безличность*), stereotypowość (*стереотипность и стандартизованность*), charakter preskrypcyjny (*долженствующе-предписующий характер*) i in. W stylu publicystycznym wyodrębniano takie cechy stylowe, jak nieukryte wartościowanie (*открытая оценочность*), reklamowość (*рекламность*), zbiorczość (*собирательность*), precyzja dokumentowo-faktologiczna (*документально-фактологическая точность*) i in., w potocznym – naturalność (*непринужденность*), poufałość (*фамильярность*), konkretność (*конкретность*), niekonsekwencja (*непоследовательность*), afektywność (*аффективность*), osobowość (*личный характер*), idiomatyczność (*идиоматичность*) itd. Stylowi artystycznemu przypisywano obrazowość (*образность*), estetycznie ukierunkowaną ekspresję (*эстетически направленная экспрессивность*), nieukrytą emocjonalność (*явная эмоциональность*), szczególną rolę podtekstu (*особая роль подтекста*), bogactwo figur stylistyczno-retorycznych (*многостильность красок*) itd.

Należy nadmienić, że kategorie tekstowe jako narzędzie badawcze w tym okresie już zostały zaadaptowane na gruncie rosyjskim przez aparat metodologiczny lingwistyki tekstu i były owocnie opracowywane przez takich badaczy, jak I.W. Arnold, M.P. Brandes, I.R. Galpieri, O.I. Moskalska, N.M. Razinkina i in.

Pod koniec lat osiemdziesiątych w Rosji w ramach lingwistyki funkcjonalnej M.N. Kożyna opracowała pojęcie funkcjonalnej kategorii semantyczno-stylistycznej (FKSS), przez które rozumiała funkcjonalny system środków językowych z różnych poziomów języka, związanych między sobą pełnieniem jednej funkcji (jednego zadania komunikatywnego) w określonym typie tekstów. Była to też, zgodnie z określeniem badaczki, „kontynuacja kategorii funkcjonalno-semantycznych w sensie zwrócenia się ku szerszemu kontekstowi, ku rzeczywistości mowy, ku realnej (nie potencjalnej) komunikacji”⁸. Do tych „mownych” (*речевых*) – jeszcze nie tekstowych – kategorii Kożyna

⁷ М.Н. КОЖИНА, *О функциональных семантико-стилистических категориях в аспекте коммуникативной теории языка*, w: *Разновидности и жанры научной прозы: Лингвостилистические особенности*, ред. М.Я. Цвиллинг, Москва: Наука 1989, s. 25-26.

⁸ М.Н. КОЖИНА, *О функциональных семантико-стилистических категориях текста*, „Филологические науки” 1987, № 2., s. 36.

zalicza kategorię akcentowania (*акцентность*), oceny (*оценка*), autoryzacji (*авторизация*), hipotetyczności (*гипотетичность*), uogólniania i abstrahowania narracji (*обобщенность и абстрагизация изложения*), obiektywności (*объективность*), ekspresywności (*экспрессивность*), logiczności (*логичность*), zwięzłości/kompresji narracji (*лаконичность / компрессированность изложения*), stereotypowości (*стандартизированность*) i dialogowości (*диалогичность*).

W badaniach nad FKSS da się zaobserwować pewną dynamikę – stopniowe odejście od podkreślania w nich elementu stylistycznego oraz wysuwanie na pierwszy plan aspektu tekstowego. W pierwszym rozdziale kolektywnej monografii, w całości poświęconej kategoriom tekstowym tekstu naukowego⁹, Kożyna określa FKSS jako „system środków z różnych poziomów języka (w tym tekstowego), związanych funkcją i semantyką na płaszczyźnie tekstowej (w całym tekście, w typie tekstów należących do tego samego stylu), czyli pełniących w tekście określoną funkcję, realizującą określoną cechę kategorialną danego tekstu jako reprezentanta odpowiedniego stylu funkcjonalnego”¹⁰. Według autorki kategorie te można rozpatrywać jako kategorie tekstowe, ponieważ określają one istotne, czyli kategorialne cechy tekstów różnych typów¹¹. Tutaj podkreśla się również kontynuualność badań nad FKSS, pochodzących bezpośrednio od cech stylowych, por.: „W związku z tym owe cechy stylowe oraz najbardziej znaczące komponenty struktury znaczeniowej, uzyskując status kategorialny, nabierają określoności i wyrazistości dzięki możliwości ich strukturyzowania”¹². W ten sposób rozumiane kategorie tekstowe na gruncie rosyjskim badane były przez Je.A. Bażenową, I.S. Biedrinę, T.B. Iwanową, M.P. Kotiurową, T.W. Matwiejewą, Z.Ja. Turajewą i in.

Kategorie tekstowe różnią się od kategorii funkcjonalno-semantycznych przede wszystkim przywiązaniem do określonego typu tekstu (dyskursu) – naukowego, prawnoprawniczego itp., przy czym niektóre kategorie funkcjonalno-semantyczne również mogą mieć charakter tekstowy.

Jak już wspominałam, do najczęściej wymienianych cech stylowych tekstu naukowego zalicza się abstrakcyjność, uogólnienie, logiczność, precyzję, brak środków emocjonalno-ekspresywnych oraz bezosobowość, por. „Wiadomo, że

⁹ М.Н. КОЖИНА, *Общая характеристика текстовых категорий в функционально-стилевом аспекте (применительно к научной сфере общения)*, w: *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII-XX вв. в 3 т.*, ред. М.Н. Кожина, т. II, Москва: 1998.

¹⁰ Тамże, s. 11.

¹¹ Тамże, s. 13.

¹² Тамże, s. 11.

wypowiedzi naukowe cechują się bezosobowością narracji, czyli dążeniem do nienazywania wykonawcy czynności, by skoncentrować się na samej czynności, co nadaje wypowiedzi uogólniony, bezosobowy charakter”¹³. W swojej pracy wszystkie wymienione powyżej cechy tekstu naukowego określam jednym terminem – *impersonalność*.

Terminu *impersonalność* używam za N.A. Tupikową¹⁴, która z kolei powiązała go z zaproponowanym przez A.W. Bondarko terminem *personalność*, przez który rozumie się „zestaw środków morfologicznych, składniowych, leksykalnych oraz kombinacji leksykalno-gramatycznych danego języka, służący do wyrażania różnych wariantów stosunków do osoby”¹⁵. Przypomnę, że w tradycji rosyjskiej na określenie antonimicznego do personalności pojęcia używa się różnych terminów – bezsubiektywność (*бессубъектность*), bezosobowość (*безличность*), impersonalność (*имперсональность*). Wybrałam termin N.A. Tupikowej z kilku powodów: po pierwsze, w odróżnieniu od innych terminów ma swoją tradycję lingwistyczną¹⁶); po drugie, w odróżnieniu od terminu *bezosobowość* termin *impersonalność* nie odnosi się bezpośrednio do kategorii osoby; po trzecie, w odróżnieniu od terminu *безсубъектность* termin ów nie wyklucza możliwości obecności subiekta, nawet jeśli jego gramatyczny status w zdaniu został „obniżony”; po czwarte: w terminologii W.A. Płungiana termin *impersonalność* został zarezerwowany do ograniczonej ilości zjawisk morfologicznych¹⁷.

Semantykę badanej w tej pracy tekstowej kategorii impersonalności tworzyć będą wszystkie sytuacje usuwania lub tzw. obniżania statusu subiekta, przy czym „syntezującą właściwością środków wyrażania kategorii impersonalności będzie stopień uczestniczenia subiekta w opisywanych wydarzeniach”¹⁸.

Ogólnojęzykowa (nie tekstowa) funkcjonalno-semantyczna kategoria impersonalności nieco inaczej wygląda w języku polskim i rosyjskim, o czym niejednokrotnie wspominali badacze. Na przykład W.A. Płungian mówi o funkcjono-

¹³ Р.Г. СИНЕВ, *Безличный пассив в немецкой научной речи и его соответствия в русском языке*, w: *Преподавание иностранных языков. Теория и практика*, Москва: 1971, s. 44.

¹⁴ Н.А. ТУПИКОВА, *Формирование категории ин-персональности русского глагола*, Волгоград: Изд-во ВолГУ 1998.

¹⁵ А.В. БОНДАРКО, *Семантика лица*, w: *Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость*, ред. А.В. Бондарко, Санкт-Петербург: Наука 1991, s. 25.

¹⁶ Zob. Н.А. ТУПИКОВА, *Формирование категории*.

¹⁷ В.А. ПЛУНГЯН, *Общая морфология. Введение в проблематику*, Москва: Эдиториал УРСС 2000, s. 200.

¹⁸ Н.А. ТУПИКОВА, *Формирование категории*, s. 54.

waniu w języku polskim tzw. subiektnego impersonalu, występującego w konstrukcjach typu *Tu się nie pali*. Por.: „Niemożliwe jest w nich występowanie agensa, tym samym są impersonalne, nie zaś pasywne”¹⁹. Do impersonalu autor zalicza również polskie konstrukcje na *-no, -to* typu *Zapukano do drzwi* („język polski wykorzystuje tu (podobnie jak fiński i irlandzki) szczególny wskaźnik impersonalny *-no/-to*, nie należący do żadnych innych wskaźników strony biernej i derywacji aktantów”²⁰). Przypuszczać zatem można, że również tekstowa kategoria inpersonalności będzie inaczej realizowana w polskich i rosyjskich tekstach naukowych zarówno pod względem składających się na nią środków wyrażania, jak i pod względem ich zgrupowania w kształtowaniu centrum i peryferii pola funkcjonalno-semantycznego.

W dalszej części pracy przeanalizuję specyfikę realizacji tekstowej kategorii inpersonalności w polskim i rosyjskim dyskursie naukowym. Analizie podałam fragmenty artykułów z zakresu lingwistyki napisane przez autora polskojęzycznego²¹ i rosyjskojęzycznego²². Przeanalizowałam po 130 predykatów z rosyjskiego i polskiego tekstów. Zasadą odniesienia konstrukcji do inpersonalnej była możliwość odtworzenia w niej subiekta (jeśli został całkowicie usunięty) lub obecność w konstrukcji obniżonego w randze subiekta. W wyniku pracy z tekstami wyodrębniłam następujące gramatyczne, leksykalne i tekstowe środki realizacji kategorii w obu językach:

1. aktywna konstrukcja z obniżonym w randze subiektem (dopełnienie agensowe, lokatyw): *Zmiany w strukturze języka i formach porozumiewania się nie uszły uwagi lingwistów*²³ (por.: *Lingwiści zauważyli zmiany*).

2. klasyczna strona bierna z obniżonym w randze lub usuniętym subiektem: *Обзор точек зрения и существующих в этой области теорий был предложен в моей монографии*²⁴ (por.: *Я предложил*); *Język byłby traktowany jako bardzo specyficzna praktyka poznawcza* (por.: *Traktowalibyśmy język, ktoś traktowałby język*)²⁵.

3. zwrotna strona bierna: *Наряду с понятием парадигма языкознания употребляется понятие «парадигма философии языка»*²⁶ (автор упот-

¹⁹ В.А. ПЛУНГЯН, *Общая морфология*, s. 201.

²⁰ В.А. ПЛУНГЯН, *Общая морфология*, s. 202.

²¹ В. SKOWRONEK, *О новой концепции badań polszczyzny medialnej*, „*Язык Polski*” 94(2014), z. 1, s. 29-36.

²² А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни. Статьи по лингвистике*, Olsztyn 2013.

²³ В. SKOWRONEK, *О новой концепции badań*, s. 29.

²⁴ А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни*, s. 16.

²⁵ В. SKOWRONEK, *О новой концепции badań*, s. 31.

²⁶ А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни*, s. 16.

ребляет понятие); *Na język mediów **spogląda się** z perspektywy aksjologicznej*²⁷ (ktoś spogląda na język mediów z perspektywy aksjologicznej).

4. impersonal: *Szczególnie **podkreślano** wtedy zagadnienia stylistyczne*²⁸.

5. zdania bezosobowe z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem: ***Совершенно очевидно**, что в такой ситуации все актуальнее становится требование синергического подхода к языку*²⁹ (por.: *Я со всей очевидностью вижу*); *W obrębie fonetyki **można odnotować** występowanie form multimodalnych* (por.: *W obrębie fonetyki odnotowuję*)³⁰.

6. konstrukcje z biernymi imiesłowami: ***Упомянутый** в начале статьи Караулов*³¹, *Концепję metodologiczną tak **ukierunkowaną** nazywam „mediolingwistyką”*³²;

7. operatory metatekstowe z obniżonym w randze subjektem: *Такой подход, с моей точки зрения, является неприемлемым*³³; *Moim zdaniem, tak ukierunkowane badania języka werbalnego dziś jawią się jako już niewystarczające*³⁴;

8. konstrukcje dzierżawcze: *семиотический треугольник **Ч. Морриса***³⁵; *zdanie **S. Gajdy***³⁶;

9. rzeczowniki odczasownikowe: *Особенно с **учетом** его динамики; **Нисzczenie** systemu.*

Poniżej w tabeli przedstawiam częstotliwość występowania wyżej opisanych środków w rosyjskim i polskim tekście:

Środek wyrażania kategorii impersonalności	Pość konstrukcji w tekście rosyjskim	Pość konstrukcji w tekście polskim
1	2	3
aktywna konstrukcja z obniżonym w randze subjektem	0	2
klasyczna strona bierna z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	4	1
zwrotna strona bierna	12	0
impersonal	0	8

²⁷ В. СКОВРОНЕК, *О новой концепции badań*, s. 29.

²⁸ Тамże.

²⁹ А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни*, s. 16.

³⁰ В. СКОВРОНЕК, *О новой концепции badań*, s. 30.

³¹ А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни*, s. 16.

³² В. СКОВРОНЕК, *О новой концепции badań*, s. 31.

³³ А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни*, s. 16.

³⁴ В. СКОВРОНЕК, *О новой концепции badań*, s. 30.

³⁵ А. КИКЛЕВИЧ, *Ветка вишни*, s. 18.

³⁶ В. СКОВРОНЕК, *О новой концепции badań*, s. 30)

1	2	3
zdania bezosobowe z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	6	9
konstrukcje z biernymi imiesłowami	5	11
operatory metatekstowe z obniżonym w randze subjektem	2	3
konstrukcje dzierżawcze	3	1
rzeczowniki odczasownikowe	3	10
Razem:	35	45

Jak widać z uzyskanych wyników, centrum pola impersonalności w badanych tekstach tworzą: w tekście rosyjskim – zwrotna strona bierna, zdania bezosobowe i konstrukcje z imiesłowami biernymi; w tekście polskim – konstrukcje z imiesłowami biernymi, zdania bezosobowe i niewystępujący w języku rosyjskim impersonal (funkcjonalnie adekwatny zwrotnej stronie biernej). Klasyczne konstrukcje w stronie biernej – wbrew rozpowszechnionej opinii – w obu językach nie weszły w tym wypadku do centrum kategoryjnego. Oczywiście, należałoby potwierdzić uzyskane wyniki badaniami zakrojonymi na szerszą skalę.

Następna tabela przedstawia dyferencjację środków wyrażenia kategorii impersonalności według kryterium subiekta (nosiela cechy predykatywnej w terminologii A.W. Bondarko), który może być: 1. autorem tekstu, 2. kimś innym (badaczami, w tym autorem – osobą określoną lub nieokreśloną), 3. czymś innym (spersonalizowany nosiciel cechy predykatywnej, wyrażony rzeczownikiem nieżywotnym):

Subjekt (nosiela cechy predykatywnej)	Środek wyrażenia	Ilość w tekście rosyjskim	Ilość w tekście polskim
1	2	3	4
1. Autor tekstu	zdania bezosobowe z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	6	1
	klasyczna strona bierna z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	2	0
	zwrotna strona bierna	3	0
	operatory metatekstowe z obniżonym w randze subjektem	1	3
	konstrukcje z biernymi imiesłowami	2	1
	rzeczowniki odczasownikowe	0	1
Razem:		14	6

1		2	3
2. Ktoś inny	zwrotna strona bierna	9	0
	impersonal	0	8
	klasyczna strona bierna z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	1	1
	konstrukcje dzierżawcze	3	1
	konstrukcje z biernymi imiesłowami	3	6
	rzeczowniki odczasownikowe	3	9
	operatory metatekstowe z obniżonym w randze subjektem	1	0
	aktywna konstrukcja z obniżonym w randze subjektem	0	2
	zdania bezosobowe z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	0	8
Razem:		20	35
3. Coś innego	klasyczna strona bierna z obniżonym w randze lub usuniętym subjektem	1	0
	konstrukcje z biernymi imiesłowami	0	4
Razem dla wszystkich subiektów (NCP):		35	45

Widać wyraźnie, że autor dwa razy częściej dopuszczał się „samousunięcia” w tekście rosyjskim. W tekście polskim zarejestrowałam konstrukcje personalne, nieodnotowane w tekście rosyjskim (i – śmiem twierdzić – niewłaściwe rosyjskiemu dyskursowi naukowemu): są to czasowniki w formie 1. osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego: *uważam, podzielam, widzę, patrzę*. Już na tej podstawie można wysnuć wstępne wnioski o właściwościach rosyjskiego i polskiego dyskursu naukowego: w tekście polskim autorstwo nie tylko nie jest ukrywane, jest nawet (w porównaniu do tekstu rosyjskiego) podkreślane. Jednakże prawie dwa razy częściej „usuwanie” są w tekście polskim inni nosiciele cechy predykatywnej.

Kolejnym krokiem w pracy z KT impersonalności (jak i dowolnej KT) byłaby praca z tekstami przetłumaczonymi (przekładami), która miałaby za zadanie:

- określenie częstotliwości występowania opisanych powyżej konstrukcji w porównaniu z tekstami oryginalnymi;
- określenie dolnej i górnej granicy dopuszczalnej ilości opisanych konstrukcji, zapewniających naturalność brzmienia tekstu przekładu;
- ustalenie odpowiedników funkcjonalnych dla poszczególnych konstrukcji ze wskazaniem preferencji używania tej lub innej konstrukcji na podstawie

бadań statystycznych – do wykorzystania w dydaktyce przekładu specjalistycznego.

*

W niniejszym artykule próbowałam określić metodologię pracy z kategoriami tekstowymi na użytek dydaktyki przekładu specjalistycznego. Kategoria tekstowa, rozumiana jako zestaw środków z różnych poziomów języka, służących wyrażeniu określonego tekstowego (dyskursywnego) znaczenia, mogłaby zostać tą właśnie jednostką nauczania i przekładu, która zapewniałaby naturalność brzmienia tekstu generowanego w języku obcym. Jako taka jednostka kategoria tekstowa wpisuje się w tekstocentryczne ukierunkowanie współczesne translatoryki: jeśli tłumaczymy teksty, a nie języki, to poziomem wyodrębniania jednostek przekładu winien być również poziom tekstowy, nie językowy.

Lista kategorii tekstowych i opis każdej z nich według opisanej w niniejszym artykule metodologii dla określonego języka w jego dyskursywnej różnorodności złożyłyby się na stylistyczną (dyskursywną) gramatykę danego języka. Porównanie realizacji oddzielnych kategorii w dwóch i więcej językach byłoby przedmiotem porównawczych gramatyk stylistycznych (dyskursywnych).

BIBLIOGRAFIA

- Бондарко А.В.: Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии, Ленинград: Наука 1983.
- Бондарко А.В.: Семантика лица, w: *Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость*, ред. А.В. Бондарко, Санкт-Петербург: Наука 1991, s. 5-40.
- Киклевич А.: Ветка вишни. Статьи по лингвистике, Olsztyn 2013.
- Кожина М.Н.: О функциональных семантико-стилистических категориях текста, „Филологические науки” 1987, №2, s. 35-41.
- Кожина М.Н.: О функциональных семантико-стилистических категориях в аспекте коммуникативной теории языка, w: *Разновидности и жанры научной прозы: Лингвостилистические особенности*, ред. М.Я. Цвиллинг, Москва: Наука 1989, s. 3-27.
- Кожина М.Н.: Общая характеристика текстовых категорий в функционально-стилевом аспекте (применительно к научной сфере общения). w: *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII-XX вв. в 3 т.*, ред. М.Н. Кожина, т. 2, Москва 1998, s. 3-17.
- Плунгян В.А.: Общая морфология. Введение в проблематику, Москва: Эдиториал УРСС 2000.

- СИНЕВ Р.Г.: Безличный пассив в немецкой научной речи и его соответствия в русском языке, w: *Преподавание иностранных языков. Теория и практика*, Москва: 1971, s. 41-46.
- СТЕПАНОВ Ю.С.: Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности, w: *Язык и наука конца 20 века*, ред. Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкина и др., Москва: Российский государственный гуманитарный университет 1995, s. 35-73.
- ТУПИКОВА Н.А.: Формирование категории ин-персональности русского глагола, Волгоград: Изд-во ВолГУ 1998.
- УКРП: Уголовный кодекс Республики Польша: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110057,100110061,100110474#text> [dostęp: 20.12.2014].
- УМЕРОВА М.В.: Лингвистический статус языка переводов, Дисс. канд. филол. Наук, Москва: МГЛУ 2003.
- BIEL Ł.: Jakość przekładu prawnego i prawniczego w świetle normy europejskiej PN-EN 15038 oraz hipotezy uniwersaliów translatorycznych, „Rocznik przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu” 6(2011), s. 13-28.
- BIEL Ł.: Translatoryka korpusowa, „Rocznik przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu” 10(2015), s. 15-40.
- KKRP: Kodeks Karny Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., <http://karne.pl/karny.html> [dostęp: 20.12.2014].
- KIELAR B.: TS w układzie międzynarodowej komunikacji zawodowej (na przykładzie tłumaczenia tekstów prawnych). w: *Języki specjalistyczne 3. Lingwistyczna identyfikacja tekstów specjalistycznych*, red. B.Z. Kielar, S. Grucza, Warszawa: KJS 2003, s. 121-133.
- SINIAWSKA-SUJKOWSKA T.: Polszczyzna w przekładzie rosyjskiego tekstu naukowego: studium przypadku. Implikacje dla teorii przekładu specjalistycznego, w: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. A. Pstyga, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2013 (w druku).
- SKOWRONEK B.: O nowej koncepcji badań polszczyzny medialnej, „Język Polski” 94(2014), z. 1, s. 29-36.

GRAMATYCZNA STYLISTYKA PORÓWNAWCZA
JAKO PODSTAWA METODOLOGICZNA
W NAUCZANIU PRZEKŁADU TEKSTÓW SPECJALISTYCZNYCH

Streszczenie

W artykule omawiana jest kwestia stylu i gramatyki jako istotnych składników, zapewniających naturalność brzmienia tłumaczonego tekstu specjalistycznego. Kwestie stylistyczno-gramatyczne w ujęciu tekstowym (dla różnych typów tekstów) mogłyby stać się podstawą do stworzenia gramatycznej stylistyki porównawczej dwóch języków w jej aspekcie translatorycznym. W tym układzie jednostką przekładu specjalistycznego byłaby kategoria tekstowa. W artykule przedstawiona została historia rozwoju pojęcia oraz metodologia analizy kategorii tekstowych na przykładzie kategorii inpersonalności w językach polskim i rosyjskim.

Słowa kluczowe: kategoria tekstowa, jednostka przekładu, stylistyka tekstu, gramatyka stylistyczna.

COMPARATIVE GRAMMATICAL STYLISTYCS
AS A METHODOLOGY IN TEACHING
OF SPECIALIZED TRANSLATION

S u m m a r y

In teaching of specialized translation not only terminology, but also stylistics plays great role. And if terminological problems are the central object in the dydactic of specialized translation, then stylistic matters are regarded as peripheral. It appears however, that stylistics could be the key to the naturalness of translation, especially if it concerns translations from native language into foreign one. I don't mean here traditional functional stylistics, but text stylistics and text grammar in comparative and – first of all – translational dimension. Assuming textual character of specialized translation, I propose including into the model of specialized translation such a translational unit as a text category. Due to this approach translation of specialized texts complies with contemporary text-oriented translation studies. The dynamics of the term in Russian linguistics is analyzed, the author also proposes to develop on this base comparative stylistic grammar for translation purposes.

Key words: text category, text naturalness, translation unit, text stylistics, stylistic grammar.